

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

133:3 • 2013

Samarbete över gränser

Reflektioner och erfarenheter från
ett kollektivt forskningsprojekt om
konsumentkooperationens globala historia

MARY HILSON* *University College London*

SILKE NEUNSINGER** *Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek*

Många sociala fenomen är globala. Liknande processer sker på skilda platser i världen, med olika intervall och ju närmare vi kommer en senmodern historisk period desto svårare är det att hitta en region eller en plats som inte har kontakt eller interagerar med omvärlden.¹ Globalhistoria kan skrivas på många olika sätt, men de flesta forskare som deltar i diskussionen verkar vara överens om att det handlar om "sammanhang [och att]... upptäcka och synliggöra förbindelser mellan fenomen."¹ Historiker har emellertid anammat olika sätt för att skriva och forska om global historia, och under de senaste decennierna har olika ansatser diskuterats bland historiker och samhällsvetare – också mot bakgrunden av de senaste decenniernas globaliseringsvåg.²

Essän har granskats av två externa lektörer enligt modellen double blind peer review.

Förutom två anonyma lektörer vill vi tacka gästredaktörerna Yvonne Svanström och Martin Gustavsson för värdefulla synpunkter samt Örjan Simonson och Pernilla Jonsson. Framför allt vill vi tacka alla våra kollegor i projektet "Towards a global history of consumer co-operation".

* Senior Lecturer i nordisk historia vid University College London och docent i nordiska studier vid Helsingfors universitet.

** Forskningsledare på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och docent i ekonomisk historia.

1. Leos Müller, Göran Rydén & Holger Weiss, "Global historia – något för nordiska historiker" i deras *Global historia från periferin: Norden 1600–1850* (Lund 2010) s. 13. Transnationella sammanhang och förbindelser behöver i sig inte vara globala utan kan även röra sig över en mindre geografiska yta.

2. Akira Iriye & Pierre-Yves Saunier (red.), *The Palgrave dictionary of transnational history* (Basingstoke 2009). Om det nya i global historia, se Bruce Mazlish, *The new global history* (New York & London 2006). Se också den svenska debatten mellan Stefan Eklöf Amirell och Rolf Torstendahl i *Historisk tidskrift* 2008 och 2009, liksom temat för det nionde Nordiska kvinnohistorikermötet i Reykjavik 2008, "Genus, rum och gränser", och temat för det femte Svenska Historikermötet i Göteborg 2011 "Historia i Sverige: fångad i nationen?" Debatten startade dock förhållandevis sent i Sverige; se t. ex. Marcel van der Linden & Jan Lucassen, *Prolegomena*

Det finns en rad metoder och angreppssätt som historiker använt för att hantera frågan om hur forskningen skall kunna nå bortom den så kallade metodologiska nationalismen, som låter nationer och nationalstater utgöra en självklar utgångspunkt när sociala fenomen och processer skall analyseras. I den här essän vill vi diskutera de möjligheter som *histoire croisée* kan erbjuda för att studera globala fenomen, i det här fallet konsumentkooperationen, inom ett större internationellt samarbetsprojekt. Vi argumenterar för *histoire croisée* som ett lämpligt angreppssätt för att hantera metodologisk nationalism och risken för eurocentrism även inom ett stort globalhistoriskt projekt. Att förändra och utmana den egna ursprungspositionen genom interaktion är en central del inom detta angreppssätt. Med utgångspunkt i detta vill vi diskutera vilka konsekvenser infrastrukturen i stora globala forskningsprojekt har för projektets forskningsresultat. I essän diskuterar vi både metodproblem och konkreta praktiska lösningar som vi har fått uppfinna under arbetet med ett fyrtiotal forskare från olika världsdelar. Underlaget för analysen i den här essän är vår e-postkorrespondens, oss forskningsledare emellan samt med projektets styrgrupp, liksom tidigare utkast till projektunderlag och ansökningar, konferensbidrag med mera.

Inledningsvis presenterar vi *histoire croisée* i korta drag,³ för att därefter beskriva de konkreta problemen med att nå bortom den metodologiska nationalismen. Vi argumenterar för att forskningens infrastruktur spelar roll för metod och resultat. Avslutningsvis diskuterar vi de specifika utmaningarna i att upptäcka och metodologiskt hantera interaktionen som står i centrum för globalhistoria.

Att nå bortom metodologisk nationalism

En uttalad ambition bland modernhistoriker i den nordtransatlantiska regionen har varit att utmana det som kallas metodologisk nationalism. Med det menas att analysen av historiska och sociala processer begränsas till den i historiska sammanhang sent uppkomna nationalstaten, och att således historieskrivningen och tolkningar struktureras i förväg genom

for a global labour history (Amsterdam 1999), Gunilla Budde, Sebastian Conrad & Oliver Janz (red.), *Transnationale Geschichte: Themen, Tendenzen und Theorien* (Göttingen 2006) eller "AHR conversation: on transnational history", *American historical review* 111:5 (2006).

3. För en utförlig diskussion av *histoire croisée* på svenska se Silke Neunsinger, "Cross-over! Om komparationer, transferanalyser, *histoire croisée* och den metodologiska nationalismens problem", *Historisk tidskrift* 130:1 (2010) s. 3–24.

nationellt centrerade perspektiv.⁴ Nationellt färgad terminologi och kategoriseringar riskerar att begränsa studiet av en region till nationen och att bortse från historiska processer och samtida förändringar utanför nationen.⁵

Komparation och transferanalys är två tillvägagångssätt som tillämpats i syfte att nå bortom den metodologiska nationalismen. Förenklad uttryckt kan man säga att i en komparation konstrueras enheterna i förväg för att kunna hållas isär i analysen – man jämför till exempel ett fenomen utveckling i två länder – medan man i en transferanalys analyserar hur något – allt från människor, varor, pengar till idéer – har överförts från A till B. Forskaren måste definiera både A och B genom geografiska och tidsmässiga avgränsningar och anger därmed också en riktning för överföringen. I praktiken har dessa ansatser använts i tidigare migrationshistorisk forskning.⁶ Trots att både komparation och transferanalys har utvecklats med syfte att nå bortom en nationell historieskrivning har de kritiserats för att bidra till metodologisk nationalism. Komparativa studier har exempelvis kritiserats för att förstärka nationalstaten som förklaringsfaktor och för att bekräfta nationella skillnader i stället för att utmana dem.⁷ Kritiken mot transferanalyser

4. Van der Linden & Lucassen (1999).

5. Begreppet härstammar ursprungligen från Anthony D. Smith; se Marcel van der Linden, "Transnationale Arbeitergeschichte" i Budde, Conrad & Janz (red.) (2006) s. 265; Marcel van der Linden, *Workers of the world: essays toward a global labor history* (Leiden & Boston 2008) s. 7 samt dens. "Transnationalizing American labour history", *Journal of American history* 86 (1999) s. 1078–1092, och hänvisningarna till Kiran Klaus Patel, "Transnationale Geschichte – ein neues Paradigma?", H-net, Clío-online, [geschichte.transnational](http://geschichte-transnational.clio-online.net/forum/2005-02-001), <<http://geschichte-transnational.clio-online.net/forum/2005-02-001>>, (20/7 2007). Jfr Karin Hausen, "Die nicht-Einheit der Geschichte als historiographische Herausforderung: zur historischen Relevanz und Anstößigkeit der Geschlechtergeschichte", i Hans Medick & Anne-Charlott Trepp (red.) *Geschlechtergeschichte und allgemeine Geschichte: Herausforderung und Perspektiven* (Göttingen 1998); Hannes Siegrist, "Transnationale Geschichte als die Herausforderung der wissenschaftlichen Historiografie", H-net, Clío-online, geschichte.transnational, 2005, <<http://geschichte-transnational.clio-online.net/forum/2005-02-003>> (20/6 2007).

6. Se diskussionen om tidigare migrationsforskning i Dirk Hoerder, *Cultures in contact: world migrations in the second millennium* (Durham och London 2002) s. xvii–21.

7. Michael Werner & Bénédicte Zimmermann, "Vergleich und Transfer, Verflechtung: der Ansatz der *histoire croisée* und die Herausforderung des Transnationalen", *Geschichte und Gesellschaft* 28:4 (2002) s. 609–611; Stefan Berger, "Comparative history" i dens.; Heiko Feldner & Kevin Passmore (red.) *Writing history: theory and practice* (London, 2003) s. 161–179; Hartmut Kaelble, "Die Debatte über Vergleich und Transfer und was dann?" H-net, Clío-online, [geschichte.transnational](http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/forum/2005-02-002), 2005, <<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/forum/2005-02-002>> (2/6 2007). Se även Katarina Friberg, Mary Hilson & Natasha Vall, "Reflections on transnational comparative history from an Anglo-Swedish perspective", *Historisk tidskrift* 127:4 (2007) för en diskussion om detta.

har bland annat handlat om att den förstrukturerar resultaten genom sin riktningangivelse och genom att den ofta avgränsar det geografiska området till stater.⁸

Histoire croisée kan förstås mot bakgrund av den metodologiska debatten om för- och nackdelar med komparationer och transferanalyser för att övervinna den metodologiska nationalismen. Den tar också avstamp i postkolonial teori som pekar på det ömsesidiga i interaktionen mellan olika regioner i världen.⁹ Det handlar enligt denna utgångspunkt inte om en parallell tvåvägsinteraktion. Snarare skall vi se samspelet som trådar som sammanflätas genom mötet och byter skepnad och ibland också riktning. Både föränderliga och stabila historiska processer är resultat av interaktion och sammanflätningar. Ett grundantagande i denna ansats är således att historiska fenomen inte existerar som isolerade enheter. För att kunna upptäcka och analysera sammanflätningar och riktningssändringar är det viktigt att följa empirin mycket nära. Genom att vidareutveckla transferanalyser har *histoire croisée* utvecklat och förbättrat analyserna av ömsesidigheten i utbyten. Dessa analyser har också förstärkts genom inlån av komparativ metod.¹⁰ Ett centralt element är analysen av maktrelationer som påverkar interaktioner. *Histoire croisée* kräver en nära uppföljning av enskilda empiriska förlopp och kan därmed lyfta fram det specifika och unika. En komparation kan ge möjligheter till att höja generaliseringsgraden om antalet studerade fall är tillräckligt stort. Det är då möjligt att se vad som är mera generellt i utbytesprocesserna utan att tappa bort det unika. *Histoire croisée* erbjuder således en fruktbar kombination av dessa båda metoder.

Historisering, kontextualisering och reflexivitet

Metodologisk nationalism är emellertid inte nödvändigtvis ett generellt globalt problem utan i många fall mer synlig inom historieskrivning i de delar av världen som under lång tid präglats av nationalismens och

8. Werner & Zimmermann (2002) s. 615.

9. Resonemangen om *histoire croisée* bygger genomgående på Werner & Zimmermann, (2002) s. 607f. Michael Werner & Bénédicte Zimmermann, "Penser l'histoire croisée: entre empirie et réflexivité" *Annales: histoire, sciences sociales* 58:1 (2003) s. 5, 7–36, samt Michael Werner & Bénédicte Zimmermann (red.), *De la comparaison à l'histoire croisée* (Paris 2004); för en svensk introduktion, se Neunsinger (2010).

10. Michel Espagne, "Sur les limites du comparatisme en histoire culturelle", *Genèses* 17 (1994) s. 112–121; Jürgen Osterhammel, "Transferanalyse und Vergleich im Fernverhältnis", i Hartmut Kaelble & Jürgen Schriewer (red.) (2003) s. 441.

nationalstaternas framväxt. Många regioner i världen har länge fått vänta på en historieskrivning avgränsad till statens territorium. I de mest extrema fallen började historieskrivningen med kolonialmakternas ankomst, där historisk förändring och kontinuitet de facto knöts till externa faktorer.¹¹ Att skriva exempelvis konsumentkooperationens globala historia kräver därför en stor lyhördhet för dessa olika historiografiska traditioner. Liksom stater och specifika regioners inflytande måste kolonialmakternas inflytande undersökas med hänsyn till tidigare och lokala initiativ. Ibland är dessa traditioner självklara och kan förbli oreflekterade tills de kontrasteras mot andra kontexter.

Att vara lyhörd för historiografiska traditioner och dess betydelse innebär också att *inte* ha ambitionen att till varje pris skapa enhetliga begrepp, kategorier eller att försöka få tidsavgränsningar att stämma exakt överens i samtliga studier som ingår i projektet. Att bara undersöka det som är likadant, eller det som vi har sett som likadant från vår position och i vårt perspektiv, kan innebära en omedveten avgränsning från det som gör globalhistoria intressant: att upptäcka hur konkreta lösningar för ett och samma problem, som till och med kan hänga ihop, kan ta sig väldigt olika uttryck och former. *Histoire croisée* erbjuder på så sätt ett redskap att hantera skillnader och likheter genom en historisering och kontextualisering av de begrepp, kategorier och tidsavgränsningar som definierar undersökningsobjektet. Analysen av varför dessa uppkom och vilken roll de spelar och har spelat i en specifik historisk kontext blir därför inte bara en förutsättning utan lika mycket ett resultat av undersökningen.¹²

Det finns ytterligare en dimension av *histoire croisée* som skiljer den från andra angreppssätt för globalhistorisk forskning. Till skillnad från dessa uppmanar *histoire croisée* forskaren att ta kunskapsproduktionens infrastruktur på allvar. Vi uppmanas att explicit reflektera och analysera den som en del av forskningsprocessen tillsammans med forskarnas position och perspektiv och hur de förändras i mötet med det empiriska materialet – och hur detta slutligen påverkar resultatet. Mötet med materialet, innehållet – ibland dess bristfällighet – och mötet med andra forskare – ja, alla former av ny kunskap påverkar våra ursprungspositioner och perspektiv och det innebär att man även måste historisera och

11. Osterhammel (2003) s. 441.

12. Werner & Zimmermann (2002), (2003).

kontextualisera forskarens egna utgångspunkter. Vi vet att historiska undersökningar sällan får den form som vi planerar ifrån första början, vilket helt enkelt beror på empirins centrala betydelse för historisk forskning. Även om forskare i allmänhet reflekterar över dessa frågor är *histoire croisée* ett angreppssätt som uttryckligen uppmanar forskaren att explicitgöra denna reflektion, och tydliggöra således dess betydelse för resultaten. Undersökningsprocessen blir en del av undersökningen.

Som i alla forskningsprojekt spelar förutsättningarna roll: de forskningsmiljöerna vi har tillgång till, våra språkkunskaper, vår kunskap om särskilda historiska kontexter, personliga preferenser och övriga resurser i form av nätverk, pengar och tid spelar roll för våra val av undersökningsobjekt och angreppssätt. I sin artikel om *histoire croisée* förespråkar Michael Werner och Bénédicte Zimmermann emellertid en öppen och medveten reflexivitet i humanistisk forskning. De hänvisar till "inter-crossing" som "an aspect of both the realm of the object of study and the realm of the procedures of research related to the researcher's choices".¹³ Kunskap om vad och varifrån man talar ("to know whereof and whence one is speaking") kräver dessutom reflektion över både teoretiska utgångspunkter och praktisk verksamhet. Kulturgeografen Adrian Bailey med flera har också reflekterat över "reflexive practice, positionality and the politics of research" och använt sig av självvetnografiska metoder för att reflektera över hur man som forskare hanterar mötet med källorna i ett arkiv.¹⁴ Utgångspunkten i postkolonial teori gör också att maktaspekten är central för analysen: vill vi förstå varför interaktion sker på ett visst sätt måste vi analysera maktrelationer mellan stater, regioner och aktörer som påverkar interaktionen. Därmed är det inte bara viktigt att analysera de maktrelationer och de sammanflätningar som blir resultatet av våra empiriska undersökningar, utan även forskningens infrastruktur. *Histoire croisée* är således varken en teori eller metod i vanlig bemärkelse, utan kan snarare med Mathias Middells ord betecknas som en hermeneutisk verktygslåda.¹⁵ Även om vi historiker gärna vill göra

13. Citatet är hämtat från den engelska översättningen av det tyska originalet: "Beyond comparison: *Historie croisée* and the challenge of reflexivity", *History and theory* 45 (2006) s. 44.

14. Adrian R. Bailey, Catherine Brace & David C. Harvey, "Three geographers in an archive: positions, predilections and passing comment on transient lives", *Transactions of the Institute of British Geographers* 34 (2009).

15. Matthias Middells recension av Werner & Zimmermann (red.) (2004), "De la comparaison à l'histoire croisée", *Le genre humain* 42 (2004), H-Soz-u-Kult (2005). <<http://geschichte-transnational.clio-online.net/rezensionen/2005-2-075>> (21/10 2009).

en tydlig skillnad mellan teori och metod så är det inte alltid möjligt. *Histoire croisée* är ett tydligt exempel och kan därför kanske enklast betecknas som en ansats eller ett angreppssätt för att kunna genomföra historisk forskning med hjälp av både teori- och metodelement.

Föränderliga definitioner

Kooperation är utan tvekan ett globalt fenomen. Enligt kooperati-
onens centrala organisation, International Co-operative Alliance (ICA)
som bildades 1895, ingår cirka en miljard människor som medlemmar
i någon form av kooperativ förening. ICA räknar organisationer från
hela världen bland sina medlemmar. Dess betydelse understryks också
genom att Förenta nationerna utsåg 2012 till internationellt märkesår för
kooperation.¹⁶ I jämförelse med agrar- eller kreditkooperation tycks kon-
sumentkooperation ha en mindre betydelse som globalt fenomen men
har likväl funnits världen över.¹⁷ Trots att Kooperationen sedan länge
sett sig själv som en internationell rörelse saknas det forskning om dess
historia i ett globalt perspektiv.¹⁸

I vårt projekt utgår vi ifrån att konsumentkooperationens historia
kan och bör studeras som ett globalt fenomen där frågan om vilka fak-
torer som ligger bakom dess uppkomst och spridning är central. Med av-
stamp i *histoire croisée* bör svaret sökas i interaktionen mellan olika delar
av världen, på lokalt, regionalt och överregionalt plan, och förstås med
hänsyn till andra globala processer som till exempel demokratisering,
industrialisering, ekonomiska kriser och krig, imperialism, migration
och flykt. Sociala rörelser och olika institutioner, som nationell lagstift-
ning, har också haft betydelse för Kooperationens historia.

I projektet undersöks denna interaktion mellan olika delar av världen

16. United Nations International Year of Co-operatives, <<http://social.un.org/coopsyyear/>;
ICA Co-operative facts and figures <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-facts-figures/> > (26/2 2013).

17. Se Johnston Birchall, *The international co-operative movement* (Manchester & New York 1997); van der Linden (2008) s. 133–149.

18. Se dock bl.a. Johann Brazda & Robert Schediwy (red.) *Consumer co-operatives in a changing world* (Genève 1989); Birchall (1997); Ellen Furlough & Carl Strikwerda (red.), *Consumers against capitalism? Consumer cooperation in Europe, North America, and Japan, 1840–1990* (Lanham 1999); Paule Verbruggen & Ludwine Soubry (red.), *Consumerism versus capitalism? Cooperatives seen from an international comparative perspective* (Ghent 2003). Om ICA:s historia, se W P Watkins, *The International Co-operative Alliance 1895–1970* (London 1970); Rita Rhodes, *The International Co-operative Alliance during war and peace 1910–1950* (Genève 1995).

genom nationellt avgränsade undersökningar, därför att statliga initiativ också har spelat roll för både interaktionen och för möjligheten att starta kooperativ. Därmed har vi också en möjlighet att undersöka sambanden mellan stater och globalisering som Sebastian Conrad visat för den framväxande nationalismen och globaliseringsvågen kring 1900.¹⁹ Även i ett globalhistoriskt perspektiv är det alltså viktigt att analysera vilken roll staten har spelat för uppkomsten av konsumentkooperativ utan att utesluta andra faktorer.²⁰ Vi har också strävat efter att omfatta så många regioner som möjligt för att öka generaliserbarheten av projektets resultat som sedan kan bli en resurs för vidare forskning. Konkret har detta genomförts genom att vi har undersökt ett och samma fenomen (konsumentkooperationens utveckling) i region A, B, C och D för att sedan analysera hur de hänger ihop istället för att följa ett fenomen från startpunkt i en viss region A, via B och C till region D. Vi började alltså med komparationen och inte med transferanalysen.

Vad är konsumentkooperation i olika historiska kontexter?

Till skillnad från studier inom en mindre geografisk yta, ställer globalhistoria oss inför en rad metodologiska utmaningar för att nå ny kunskap men också för att kunna tolka resultatens betydelse. När projektet inleddes hade vi som projektledare ett intresse för globalhistoria men en ojämn kunskap om den europeiska konsumentkooperationens historia. Vi var båda knutna till forskningsinstitutioner och hade tillgång till en rad nationellt förankrade resurser i Europa. Konkret bestod dessa resurser av kunskap om europeisk historia, en rad europeiska språk, forskarnätverk och kunskap om hur man söker forskningsmedel i Sverige och Storbritannien – en eurocentriskt grundad resursbank. En kanske banal men inte desto mindre viktig fråga blev då hur projektet skulle nå kvalificerad kunskap om konsumentkooperationens historia utanför Europa med dessa, visserligen goda, men ändå begränsade resurser i ett globalhistoriskt perspektiv. Inte minst under vår workshop i Stockholm 2012 framgick det att bidragen om den europeiska konsumentkooperationens historia dominerande. Studier om Afrika liksom Västasien var

19. Sebastian Conrad, *Globalisierung und Nation im deutschen Kaiserreich* (München 2006).

20. Samtidigt finns det en risk att betydelsen av lokala utbytesprocesser missas i analysen och att de nationella förklaringarna överbetonas.

trots några enskilda forskare klart underrepresenterade. Berodde detta på att det inte fanns någon konsumentkooperation i dessa områden, att det saknas forskning om dessa områden eller på att våra nätverk inte var tillräckligt omfattande? Eller var vårt Call for Papers för eurocentriskt för att locka forskare från alla delar av världen? Tillsammans hade vi tillgång till olika nätverk i Norden och delar av Europa, Australien, Nordamerika och södra Afrika, men vi saknade nätverk för andra delar av Europa, Asien, Latinamerika och stora delar av Afrika. Här var våra resurser otillräckliga.²¹

Att undersöka just konsumentkooperationen innebar dessutom att undersökningsobjektet i sig hade en europeisk slagsida. Det finns en ganska omfattande litteratur om konsumentkooperation i de flesta europeiska länder, där rörelsen växte fram under slutet av 1800-talet och i de flesta fall uppfattades som en del av arbetarrörelsen.²² Den forskningen blev naturligtvis utgångspunkt för hur vi formulerade våra forskningsfrågor och utgångspunkter. Men genom valet av ett i Europa betydelsefullt fenomen och dess globala spridning är det viktigt att analysera vilken roll utvecklingen i resten av världen har spelat i relation till det europeiska för att inte på förhand anta en riktning för detta samspel.

Som nämndes tidigare har konsumentkooperativ funnits sedan slutet av 1800-talet i de flesta europeiska länderna, så även i Sverige där Kooperativa Förbundet (KF) bildades 1899.²³ Genombrottet för den moderna europeiska konsumentkooperationen har ofta likställts med grundandet av *Rochdale Society of Equitable Pioneers* år 1844. I mycket forskning om kooperation samt i den kooperativa rörelsens egen självuppfattning har den så kallade Rochdalemodellen dominerat som den mest framgångsrika och inflytelserika definitionen av vad kooperationen är. Berättelsen om 28 textilarbetare från norra England och deras kooperativa förening blev utgångspunkt för ICA:s försök att etablera kooperationens grund-

21. Workshopen i maj 2012 arrangerades av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och finansierades av Riksbankens jubileumsfond.

22. Birchall (1997); Brazda & Schediwy (1989); Furlough and Strikwerda (1999).

23. I bakgrunden till vårt projekt fanns vår egen europeiska föreställning om den "lokala Konsumbutiken", eventuellt kopplad till en teleologisk föreställning om att det sedan skulle utvecklas till ett centrallager för partihandel och produktion. För KF:s historia se: Olof Ruin, *Kooperativa Förbundet 1899–1929: en organisationsstudie* (Lund 1960); Peder Aléx, *Den rationella konsumenten: KF som folkuppfostrare 1899–1939* (Stockholm & Stehag 1996).

satser under 1930-talet.²⁴ Modellen har även ibland tjänat som allegori för konsumentkooperativ i sig – i Australien använder man gärna begreppet Rochdale i betydelsen kooperativ förening.²⁵ Rochdaleföreningen har alltså tjänstgjort både som ursprungsmyt, som en förlaga för hur man organiserar en kooperativ förening och den har samtidigt haft en viktig betydelse som vetenskapligt begrepp.

Betydelsen av Rochdalemodellen skall inte förbises, men måste problematiseras både som myt och modell. I projektet samarbetade vi med Giovanni Carissimo. Hans omfattande bibliografiska studie, gjord under en Erasmusvistelse vid International Institute of Social History i Amsterdam (IISH), visade att i de flesta icke-europeiska länder var det framför allt andra typer än konsumentkooperation, som till exempel agrar- och kreditkooperation, som dominerade forskningen.²⁶ I projektet började vi därför övergå till en mycket bredare definition av kooperationens globala historia. Under en första projektworkshop 2009 diskuterades dessa definitioner och projektdeltagarna enades om att de kooperativa rörelsernas historia skulle vara ett alldeles för omfattande område som riskerade att generera intetsägande resultat.²⁷ Det skulle inte vara möjligt att täcka in alla områden och det skulle bli ännu svårare att skriva om resultaten på ett sätt som skulle göra dem relevanta för vår frågeställning. Vi avgränsade i stället projektet till konsumentkooperationens historia, men med ambitionen att relatera betydelsen av konsumentkooperation till andra former av kooperativ för den studerade regionen. Prövandet av avgränsningar och definitioner enligt *histoire croisée* innebär alltså inte med självklarhet att tidigare gjorda avgränsningar förkastas, utan att man kontextualiserar och historiserar dem i dialog med forskarna och empirin.

I projektet tvingades vi också reflektera över definitionen av konsumentkooperation. Marcel van der Linden menar att konsumentkoopera-

24. Mary Hilson, "A consumers' international? The International Cooperative Alliance and cooperative internationalism, 1918–1939: a Nordic perspective", *International review of social history* 56 (2011) s. 203–233.

25. Nikola Balnave & Greg Patmore, "Localism and Rochdale co-operation: the Junee District Co-operative Society", *Labour history* 91 (2006) s. 47–68.

26. Se även Patrick Delvetere, Ignace Pollet & Fredrick Wanyama (red.), *Cooperating out of poverty: the renaissance of the African cooperative movement* (Genève 2008).

27. Workshopen "Towards a global history of the co-operative movement" hölls på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm den 20/11 2009 och finansierades av Riksbankens jubileumsfond och Vetenskapsrådet.

tion i grund och botten kan förstås som en form av resursdelning. På det sättet tillhör den vad han kallar för "the mutualist universe" där även matlag, kreditföreningar, lotteriklubbar, sjuk- och begravningskassor och så vidare ingår. Enligt van der Linden kännetecknas konsumentkooperativ av att "several individuals or households pay into a joint fund, used to purchase goods for subsequent distribution among these individuals or households".²⁸ Detta kan naturligtvis vara ett stort landsomfattande förbund, som KF, men det kan också handla om en ganska liten förening, till och med ett sällskap med ett par hundra människor där alla känner varandra. Människor deltar i en förening där man konsumerar matvaror oftast för vardagliga behov, till exempel bröd, mjöl, kaffe, te och socker. Men konsumentkooperationens principer gäller även andra grupper av konsumenter. Vissa av bidragen relaterar just utvecklingen av den vanliga konsumentbutiken till sjukvårdskooperativ eller energikooperativ. Att jämföra olika typer av konsumentkooperativ inom ett och samma geografiska undersökningsområde har varit värdefullt för att förstå just konsumentbutikens betydelse i detta område. Alla forskare har dock inte valt denna strategi utan har med en eller två meningar förhållit sig till andra former av konsumentkooperativ. I stället för att bli till ett problem har kontextualiseringen av det som verkade icke jämförbart blivit en tillgång för vårt arbete.

Gränsen mellan till exempel agrar- och konsumentkooperativ kan också vara mycket suddig. Ett exempel är när en grupp bönder bildar en förening för att köpa maskiner, foder eller gödsel – är det att betrakta som en agrar- eller en konsumentkooperation? Trots att konsument- och agrarkooperation ofta tillhörde samma International (ICA), är det inte självklart att de analyseras som en del av samma rörelse inom olika forskningstraditioner.²⁹ Begrepp och de avgränsningar de skapar präglas av olika historiografiska traditioner som påverkade hur medlemmarna i projektet skrev och skriver om kooperationen. Genom att be projekttagarna diskutera vilken roll konsumentkooperativ har haft i förhållande till andra former av kooperativ, men också till andra former av varudistribution i de olika historiska kontexter har vi i många fall fått

28. Van der Linden (2008) s. 133.

29. För ett nordiskt exempel om skillnaderna mellan den agrara kooperationen på landsbygden och arbetarnas konsumentkooperation se Claus Björn, *Fortid med fremtid: danske andelselskaber 100 år 1899–1999* (Köpenhamn 1999) s. 43f.

en uppfattning om deras betydelse som också gör det möjligt att jämföra de olika regionerna i världen med varandra.

Föränderlig tid – att följa ett fenomen

Resultat förstruktureras inte enbart genom val av begrepp och kategorier utan också genom valet av tidsperiod. Grundandet av Rochdale Society of Equitable Pioneers år 1844 har inneburit att forskning om konsumentkooperationen ofta tagit sin början vid mitten av 1800-talet. Under efterkrigstiden förekom stora problem och i vissa fall nedläggningar och konkurs av flera konsumentkooperativ i många europeiska länder.³⁰ Inledningsvis begränsade vi därför vårt första projektförslag till perioden 1860–1939. Denna gräns fick dock revideras i mötet med både utomeuropeisk empiri och med forskare inom projektet. Ett bidrag av vår kollega från Brasilien betonade ursprungsbefolkningens kooperativ samt de så kallade *reductiones* som infördes av jesuiter redan under 1700-talet.³¹ En bredare undersökning av litteraturen om kooperativ i Europa visade att det fanns tidigare försök till kooperativ även här. I England och Skottland initierades kooperativ mot bakgrund av stigande spannmålspriser under det sena 1700-talet och på 1830-talet även i Frankrike.³² Förutom att en bakre gräns vid cirka 1860-talet endast skulle ha förstärkt en europeisk definition av konsumentkooperationen, i stort baserad på Rochdalemodellen, visade sig en sådan avgränsning också vara empiriskt felaktig om målet är att skriva den globala konsumentkooperationens historia. På samma sätt visade det sig att ett slut för undersökningen runt 1939 utslöt en stor del av historien om den våg av kooperativ som uppstod efter avkoloniseringen efter 1945. Tidsavgränsningar innebär således också en risk för metodologisk nationalism eller eurocentrism. Den europeiska konsumentkooperationen fick onekligen sitt genombrott under 1800-talet, även om det fanns tidigare initiativ. Den har också blivit en stor rörelse som har spritts över världen. Men de europeiska idéerna om konsumentkooperationen har också sammanflätats med tidigare initiativ i andra delar av världen och nya initiativ har ibland burits av en våg av demokratisering under efterkrigstiden.

30. Brazda & Schediwy (1989).

31. Sigismundo Bialoskorski Neto, projektbidrag.

32. Joshua Bamfield, "Consumer-owned community flour and bread societies in the eighteenth and early nineteenth centuries", *Business history* 40:4 (1998). Enligt Bamfield fanns det åtminstone 46 mjöl- och brödföreningar i England och Skottland under tiden 1759–1820.

Istället för att ange en och samma tidsperiod för projektet ställde vi frågor om den: Vilka tidsperioder har varit avgörande för uppstarten av konsumentkooperationen inom olika regioner? Under vilken period har den utvecklats och kanske även avvecklats? Epokindelningen blev med andra ord ett resultat av projektet och inte en utgångspunkt och illustrerar således fördelarna med ett hermeneutiskt angreppssätt.

Historiker kommer alltid att ställas inför problemet att jämföra äpplen och päron, det vill säga att man måste jämföra två ojämförbara fenomen. Det gäller också för globalhistoria. Även om all historisk forskning kräver en precisering av vad som skall undersökas så ställs frågor om definitioner, begrepp och tidsavgränsningar på sin spets när man arbetar i ett stort kollektivt och globalt forskningsprojekt.

Reflexiviteten och problematiseringen av vårt val av undersökningsobjekt och analysen av det ökar genom en dekonstruktion av de begrepp, kategorier och tidsavgränsningar som är nödvändiga för både komparationer och transferanalyser. Om man vill jämföra behöver man avgränsa och specificera vad som skall jämföras. Vill man följa en interaktion och dess sammanflätning måste vi bestämma vad som skall följas. Att definiera i förväg är därför nödvändigt men skapar en rad metodologiska problem med konsekvenser för resultatet.

Histoire croisée i praktiken – undersökningsprocessen som en del av undersökningen

Att skriva globalhistoria ställer liksom andra stora forskningsprojekt höga krav på forskaren. Ju större undersökningsobjektet är desto större behov av empirisk kunskap. Globalhistoria behöver dock inte betyda att man täcker hela världen utan kan vara en undersökning där ett fenomen följs bortom nationella gränser. Att producera samlad kunskap om konsumentkooperationens historia i olika regioner av världen är emellertid närmast omöjligt för en enskild forskare. Vi har därför valt att samarbeta med ett stort antal forskare. Den hermeneutiska ansatsen har kanske en särskilt stor betydelse om man arbetar i ett stort kollektiv och forskarnas påverkan på projektet och dess inriktning inte bara godtas utan även anmodas. Att förutsättningar och arbetsätt kan och bör förändras under arbetets gång är en central premis i *histoire croisée*, och samspelet forskarna emellan liksom mellan forskarna och det empiriska materialet görs som tidigare nämnts till en explicit del av arbetet. Våra

egna anteckningar visar till exempel hur vårt projekt förändrades från vad som inledningsvis var en klassisk komparation till en undersökning om ömsesidigt inflytande.³³

Att skapa förutsättningarna för föränderliga jämförelser

Vid IISH i Amsterdam har en lång rad stora komparativa projekt genomförts. Dessa inleddes med arbetarrörelsens internationella historia och har på senare år utvecklats till projekt om arbetets globala historia.³⁴ Många av dessa projekt fungerar efter en modell som varit en viktig inspirationskälla för vårt projekt, och efter vårt första gemensamma samtal om vår projektidé början av år 2007, har vi i dialog med kollegor vid IISH vidareutvecklat deras ansats för våra behov.³⁵ Forskarna vid IISH förbereder i regel en frågekatalog med relevanta frågor för projektet som skickas ut tillsammans med ett *Call for papers*. De forskare som är beredda att delta i projektet ombeds att ta hänsyn till frågorna i katalogen men får därutöver ta upp det som de anser vara mest relevant för den egna undersökningen. Frågekatalogen skapar de gemensamma punkter som sedan används för att kunna jämföra utvecklingen av ett specifikt globalt fenomen mellan olika regioner i världen. Bidragen tjänar som underlag för en systematisk jämförelse som presenteras för de deltagare som har möjlighet att delta vid en workshop. I stort sett fungerar dessa projekt genom att de involverade forskarna är insatta i fältet och kan kombinera arbetet i projektet med egen forskning.

Med utgångspunkt i IISH-modellen förbereddes en frågekatalog på basis av vår kunskap om den europeiska Kooperationen och teorier om sociala rörelser. Vi ville fånga hur den kooperativa rörelsen hade startats och utvecklats över tid, samt hur Kooperationen har påverkats av statliga insatser och av andra sociala rörelser som till exempel arbetarrörelsen och kvinnorörelsen. Frågorna liksom projektets upplägg diskuterades på

33. Utkast till projekt underlag, april 2007, september 2007, januari 2009.

34. Forskningen har bland annat handlat om ömsesidig självhjälp, textilarbetare, prostituerade och varvsarbetare och en programförklaring för en global arbetarhistoria. Se t. ex. Marcel van der Linden & Jürgen Rojahn (red.), *The formation of labour movements, 1870–1914: an international perspective* (Leiden & New York 1988); Marcel van der Linden, *Social security mutualism: the comparative history of mutual benefit societies* (Bern & New York 1996); Lex Heerma van Voss et al. (red.), *The Ashgate companion to the history of textile workers, 1650–2000* (Farnham 2010). Se även <<http://socialhistory.org/en/research/current-research-projects>> (10/3 2013).

35. Vi är tacksamma att Lex Heerma van Voss och Elise van Nederveen Meerkerk delade med sig av sina erfarenheter under Svenska historikermötet i Göteborg 2011.

den inledande workshopen i november 2009 tillsammans med en grupp internationella experter på kooperationens historia. Expertgruppens kunskap skulle täcka hela världen och gruppen utgör numera styrgruppen för projektet.³⁶ På det viset kunde vi kompensera vår bristande kunskap i konsumentkooperationens historia i olika delar av världen och övervinna språkbarriärer. Utifrån workshopens diskussioner reviderades frågekatalogen: antalet frågor utökades från fem till elva, och en fråga om den explicita betydelsen av interaktion mellan kooperativa rörelser i olika regioner lades till. Vi arbetade med att hitta experter på olika regioner, i de flesta fallen på olika stater och vissa forskare fick i uppdrag att skriva om olika teman såsom kooperationen och lagstiftning, kooperationen och handel, kooperationen och arbetarrörelsen, kooperation och kvinnorörelsen med mera. Vi skickade ut ett *Call for papers* på en rad internationella e-postlistor och bad intresserade att svara på våra frågor. Vi sammanställde svaren och reviderade frågekatalogen för att kunna använda dem som instruktioner för de regionala översikterna. De inkomna svaren gav utökad kunskap om konsumentkooperationen i världens olika regioner och vi kunde formulera frågor som var mindre bundna till den europeiska konsumentkooperationen. Även geografiska luckor uppdagades. Sammanställningen av svar var därmed ytterligare ett steg mot interaktion med andra forskare och andra forsknings-sammanhang.³⁷

Kunskapsproduktionens infrastruktur

Kunskapsproduktionens infrastruktur, som i mångt och mycket är uppbyggd kring nationella resurser, påverkar vårt sätt att skriva globalhistoria. Infrastrukturen skapar både förutsättningar för olika historio-grafiska traditioner men också olika tillgång till resurser. I vårt projekt blir detta möjligen särskilt tydligt då projektet i sig utgår från det globala nord, och riskerar både en inbyggd eurocentrism och att tidigare koloniala strukturer accentueras.

36. I styrgruppen ingår Nikola Balnave, Akira Kurimoto, Ian MacPherson, Sigismundo Bialoskorski Neto, Greg Patmore, Marcel van der Linden och sedan maj 2012 Linda Shaw.

37. Alla som svarade på frågorna hade inte möjlighet att bidra med egna texter. I maj 2012 bjöd vi in ett 40-tal personer från sex kontinenter till en workshop i Stockholm för att presentera och diskutera bidragen. Efteråt uppmanades alla deltagare revidera sina bidrag och i skrivandets stund väntar vi på de sista utlåtanden från de sakkunniga som bedömer texterna inför en eventuell publicering. Workshopen finansierades av Riksbankens jubileumsfond.

Tillgången till språkkunskaper är till exempel av högsta relevans inom ett globalhistoriskt projekt.³⁸ Även om språk alltid skapar skillnader så framträdde språket som en viktig del av infrastrukturen i vårt projekt. En stor del av vårt projektarbete har skett på engelska, det gäller skrivning av projektansökan och underlag såväl som styrgruppmöten och workshops.³⁹ Vi som projektledare kan läsa forskning som är producerad på engelska, tyska och franska, men ingen av oss har kunskaper i spanska, portugisiska eller icke-europeiska språk. Våra kollegor i projektet har mycket olika kunskaper i engelska och i vissa fall förekom svårigheter att förstå varandra på grund av brytningar eller dialekter. I vilken mån påverkar det förståelsen av andras forskning och konsekvenserna för resultatet? Då vi inte lyckades finansiera vår ursprungliga idé att använda oss av simultantolkning under workshopen fick vi hitta på andra praktiska lösningar. Texterna gjordes tillgängliga innan workshopen och alla sessioner spelades in så att deltagarna kunde lyssna i efterhand. I vissa fall förekom informella tolkningsarrangemang under workshopens lopp.

Att organisera forskningsprojekt utan finansiering är också en balansgång. I likhet med kollegorna på IISH fick vi be forskarna att dela med sig av sin forskning och att anpassa den befintliga forskningen till våra önskemål utan att betala. Ett sådant samarbete är kanske möjligt så länge forskarna har en tillsvidareanställning inom sitt ämne. Det är svårare om forskaren inte har någon tillsvidareanställning – en realitet både i europeiska och i andra akademiska miljöer. Som i många projekt är det uppdragsgivaren som formulerat projektet, som accepterar eller avvisar förslag och synpunkter och fördelar de ekonomiska resurser som finns tillgängliga. Här finns det en tydlig hierarki och styrning: Det är en globalhistoria som skrivs på beställning från oss i det globala nord. Liksom i alla kollektiva forskningsprojekt står vi även inför en annan etikfråga: i vilken mån kan vi använda all ny kunskap som vi har fått tillgång till genom de opublicerade konferensbidragen, innan de publicerats? Många deltagare har gjort ett stort pionjärbete och samlat in information i länder där det knappt finns någon historia skriven om

38. För en diskussion om språkets betydelse för forskningen, se Stefan Amirells bidrag i detta häfte av *Historisk tidskrift*.

39. Samtidigt har vi som projektledare också använt svenska som arbetsspråk oss emellan, trots att vi inte har svenska som modersmål.

kooperation. Att färsk resultat inte blir tillgängliga för en större publik förrän senare är dock en del av det akademiska spelets regler.

Som forskningsledare är vi emellertid beroende av de enskilda forskarnas deltagande och bidrag utan att egentligen ha några ekonomiska medel att erbjuda för att få dem att fullfölja projektet. I vårt samarbete har vi således inte kunnat styra den enskilde forskarens arbete, utan förlitat oss på deras vilja och intresse att delta i projektet. Vi har bett alla att ta hänsyn till våra perspektiv och utgångspunkter i *histoire croisée*, men den utsträckning våra rekommendationer har följts har varit beroende på den enskilda forskarens situation och perspektiv. Maktdimensioner är tydliga i detta globala samarbete, men även det ömsesidiga beroendet för forskningsresultatet.

Att leta efter interaktion

Liksom *histoire croisée* inte försöker göra kategorier och begrepp lika utan historiserar och kontextualiserar dem, har vi fått hantera olikheterna i forskarnas bidrag. På ett sätt skiljer sig detta inte från andra stora projektsamarbeten, där forskarna har olika utgångspunkter och perspektiv. Det är emellertid skillnad på nationella och globala forskningskollektiv: forskarna i vårt projekt har väldigt olika positioner och perspektiv jämfört med ett stort forskningsprojekt som äger rum inom en nationell ram, där sannolikheten är större att vissa gemensamma utgångspunkter delas eller åtminstone är kända. På ett ännu mera konkret plan handlar det också om tillgång till befintlig forskning om Kooperationen som varierar världen över. Bristen på eller förekomsten av forskning om vissa typer av kooperativ spelar roll för hur vårt projekt struktureras eller kan genomföras, men också för hur fruktbart mötet mellan projektdeltagarna kan bli. Att skriva om konsumentkooperationens globala historia är därför inte möjligt utan att den forskningen historiseras och kontextualiseras – gärna genom direkt interaktion. Även om vi saknar den djupa empiriska kunskapen om konsumentkooperationens historia för vissa regioner, så kan vi i många fall upptäcka interaktionen genom att följa den dit den leder oss. Utan djup empirisk kunskap om den historiska kontexten har vi svårt att förstå vad den har betytt och det är svårt för oss att tillämpa källkritik. Här är kunskapen som våra kollegor äger om andra områden i världen mycket viktig och det konkreta mötet och samtalet möjliggör nya tolkningar.

Under workshopen i maj 2012 ville vi särskilt använda möjligheten att få forskarnas tolkning direkt i den gemensamma diskussionen. Eftersom vårt projekt syftar till att hitta interaktionen mellan olika kooperativa rörelser i huvudsak i form av idéutbyten ordnade vi sessionerna utifrån olika språkområden och delvis utifrån regioner vilket sannolikt bäst skulle bidra till att uppfylla syftet. Interaktionen mellan forskarna innebar emellertid inte att interaktionen mellan de kooperativa rörelserna stod i fokus. Snarare innebar tillfället för den enskilde forskaren en möjlighet till kunskapsinhämtning om konsumentkooperationen i andra regioner av världen och i mindre utsträckning om att uppmärksamma kopplingarna. Vidare fanns det andra skillnader mellan bidragen: i bidrag som rörde till exempel tidigare koloniserade områden, var det mycket lättare att uppmärksamma och problematisera interaktion då det i ljuset av den historiografiska traditionen kan vara en självklarhet att börja med inflytandet utifrån.⁴⁰ Det visade sig emellertid att europeiska migranters nyckelroll i att starta kooperativa föreningar genom erfarenheter från hemlandet inte alls fanns med i analysen av hemlandets kooperativa historia. Den utgående förbindelsen hade helt enkelt inte uppmärksammats.

Även om det kan tyckas finnas förhållandevis lite forskning om konsumentkooperationen i Europa i jämförelse med till exempel arbetarrörelsens historia, så är den betydligt mer omfattande än i andra delar av världen. Därmed finns det ytterligare en inbyggd risk för en överbetoning av den europeiska betydelsen. Det är därför nödvändigt att reflektera över olika historiografiska traditioner och analysera vilken betydelse de har och har haft och göra denna analys till en del av projektet. I interaktionen med andra forskare finns möjligheten att synliggöra dessa historiografiska skillnader. I bästa fall kan det leda till en ökad historiografisk reflexivitet, möjligen på ett sätt som en vanlig inläsning av ett internationellt forskningsläge inte kan leda till. Även om möten med andra forskare naturligtvis också kan ha en baksida (risk för låsningar etc.) så har fördelarna övervägt kraftigt. Möten har varit avgörande för att förstå det enskilda bidraget i sitt ”hemmasamman-

40. Konferensbidrag av Suleman A Chambo and Johnson Kimambo om Tanzania, av Hyungmi Kim om Korea, av Suroto om Indonesien. Bidragen av Mirta Vuotto, Griselda Verbeke och María Eugenia Castela Caruana om Argentina samt av Sigismundo Bialoskorski Neto om Brasilien är två andra bidrag som visade tydligt på migranters betydelse för interaktion mellan konsumentkooperationen.

hang”, och dess historiografiska kontext.⁴¹ Att exempelvis de bidrag som föreligger om konsumentkooperativ i Afrika bär tydliga spår av kolonialismens historia liksom avkoloniseringens tid och knyter an till det europeiska inflytandet är föga överraskande.⁴² Generellt kunde vi konstatera att det var enklare att hitta interaktionen i de regioner där kooperativa idéer framför allt verkar ha tagits emot. Så påpekades även inflytandet från den nordiska Kooperationen på utvecklingen och avkoloniseringen i flera fall, där konsumentkooperativ ansågs utgöra en del i den nordiska modellen som de nyligen självständiga länderna åberopade som ett ideal, men som också bidrog konkret i form av bistånd till konsumentkooperationen.⁴³ Även under ett seminarium om den portugisiska konsumentkooperationens historia 2012 i Lissabon påpekades betydelsen av det svenska inflytande efter revolutionen i Portugal.⁴⁴ Här finns det emellertid fog för just den reflexivitet som *histoire croisée* uppmanar till: Den nordiska Kooperationen var under efterkrigstiden utan tvekan en av de mest inflytelserika konsumentkooperativa rörelserna med en maktställning både i den internationella organisationen och i världen. Frågan är spelade själva interaktionen på forskarplanet roll för att detta också uppmärksammades i historieskrivningen i vårt projekt? Lyftes det nordiska inflytandet särskilt upp då projektet var initierat från nordisk horisont? Detta är frågor som återstår att analysera.

Under workshopen i maj 2012 blev *histoire croisées* uppmaning till reflexivitet tydlig på flera plan, och betydelsen av sammanflätningen av de egna perspektiven, de historiografiska traditionerna med under-

41. Samtidigt ville vi inte orsaka onödiga resor. Vi diskuterade ett eventuellt möte via Skype som en lösning, men här stötte vi på ett mycket praktiskt problem, det vill säga att hitta en tid där människor från fyra kontinenter kan sitta framför datorn samtidigt. Frågan uppstår: hur forskar man om global historia utan att bidra onödigt till miljöproblem? Är det verkligen nödvändigt att man flyger världen över? I samband med detta projekt har vi gjort två långa resor till Australien i 2010 och till Sydafrika 2012. I både fallen deltog vi i formella seminarier eller konferenser där vi fick synpunkter på projektet och i Sydney hade vi även ett möte med styrgruppen. Resorna har varit en mycket viktig del av projektet och har varit en del av projektets infrastruktur. De har påverkat vår position som forskare och våra perspektiv samtidigt som vi har haft möjlighet att arbeta ostört med projektet.

42. Suleman A. Chambo & Johnson Kimambo, Esther N. Gicheru, Kirianki M’Imanyara & Wanjohi Migwi och Linda Shaw, konferensbidrag.

43. Se även Kristian Ravn Paaskesen, "A bleak chapter in Nordic development aid history? The Nordic co-operative assistance project in Tanzania", *Scandinavian journal of history* 35:4 (2010).

44. "Consumer co-operatives in Portugal: ideals, experiences and international connections from 19th to 21st centuries", Instituto de Ciências Sociais, Universidade de Lisboa, 19 November 2012. Vi tackar Dulce Freire och Joana Dias Pereira för inbjudan att delta.

sökningsområdet blev påtaglig. Trots att frågan om global interaktion var en del av forskningsprojektets utgångspunkter fick vi gång på gång ställa frågor om någon form av interaktion förekom och vilken betydelse den hade. Den förekom ofta, men svårigheten bestod i att hitta spår av växelverkan i det historiska materialet och att kunna analysera deras betydelse, för dessa historiska kopplingar trädde först fram under de gemensamma diskussionerna då forskarnas perspektiv och positioner sammanflätades och förändrades. Många deltagare uttryckte att de hade fått nya perspektiv, och ville gå tillbaka till sitt källmaterial och ställa nya frågor. Detta känns säkert bekant för många som har arbetat i stora forskningsprojekt där olika traditioner och discipliner har mötts. För oss blev mötet en uppvisning av att den metodologiska nationalismen är ett problem i nord medan forskararna från syd snarare fokuserade på externa faktorer.

Att tillämpa histoire croisée – avslutande reflektioner och erfarenheter

Histoire croisée är en ambitiös ansats som ställer höga krav på forskare. Idén om en sammanflätning av de egna perspektiven med problemområdet och det som skall undersökas leder i bästa fall till en hermeneutisk process som fördjupar undersökningens värde och påverkar resultatet. Angreppssättet tvingar forskaren att på allvar reflektera över valen av perspektiv, metod, rumsliga och tidliga avgränsningar och därefter också strukturera om undersökningen utifrån dessa insikter. Detta är inte alltid möjligt – de initiala valen som gjorts när undersökningen lades upp kan ibland inte förändras. I vårt projekt "Towards a global history of consumer co-operation" ombads till exempel deltagarna att skriva regionala översikter. Vi har därefter, i ljuset av *histoire croisée*, ställt krav på projektdeltagarna och på oss själva som vi inte alltid har kunnat uppfylla genom att be om en analys av den ömsesidiga interaktionen, trots att vi gett dem i uppdrag att skriva om *en* avgränsad region.⁴⁵

45. Hur svårt det egentligen var och vilka höga krav vi ställde blev tydligt när Mary Hilson skulle skriva sitt eget bidrag om kooperationens historia i Norden fram till 1939. Mary hade tidigare forskat om kooperation i Norden och skrivit flera texter i olika sammanhang men nu fick hon anpassa sig till våra egna instruktioner. Att skriva om nordisk historia – i stället för svensk, norsk, finsk historia – betyder i sig att man måste tänka transnationellt men Nordens bredare kontakter och interaktioner utanför Europa hade hon tidigare inte uppmärksammat. Ett exempel var varu- och handelskedjorna som kunde spåras genom den gemensamma inköpsföreningen Nordisk Andelsförbund; se Keijo Hummelin, *Nordisk andelsförbund NAF 1918–1993* (Köpenhamn 1998).

Under projektets lopp har vi diskuterat flera sätt att lösa problemet. Ett sätt är att be forskarna att skriva gemensamma bidrag, men det kräver nya resurser. Det enklaste verkade vara att be forskarna att läsa varandras bidrag med särskild hänsyn till kontakterna mellan regionerna och att revidera sina bidrag utifrån kopplingar. Den hermeneutiska ansatsen som kännetecknar *histoire croisée* når möjligen sin gräns när man inte kan be deltagarna ännu en gång att skriva om för att de samlade bidragen i projektet har lett till ännu fler spännande och viktiga frågor. Det visar också på betydelsen av att reflektera över frågan om hur utformningen av projekt kan tänkas påverka de forskningsresultat som produceras.

Problemen och förtjänsterna med globala kollektiva forskningsprocesser kan lyftas fram och hanteras med hjälp av ett postkolonialt maktperspektiv som utgör en viktig del av *histoire croisée*. Även om den empiriska kunskapen är en viktig förutsättning för att kunna tolka globalhistoriska fenomen så produceras den inte i ett vakuum utan struktureras genom forskarnas position och perspektiv i olika historiska kontexter. Det betyder att inte bara vår position och vårt perspektiv som ansvariga för projektet är avgörande utan också enskilda forskares positioner och perspektiv som präglas av olika historiska kontexter och forskningslandskap. Arbetet med globalhistoria påverkas också av de olika villkoren inom kunskapsproduktionen. Vårt projekt blev initierat från europeiskt håll och finansierat med svenska medel och vi har haft våra projektmöten i Europa och Australien, man skulle kunna säga på det globala nordets villkor.⁴⁶ *Histoire croisée*s krav på att explicitgöra reflektionen över forskningsprocessen visar – även om det kan låta trivialt – att en kontextualisering och historisering av de olika medverkandes perspektiv och position är centralt för den kollektiva forskningsprocessen och att konkreta möten mellan forskare underlättar upptäckten och tolkningen av interaktion mellan olika regioner. Vårt upplägg med regionalt avgränsade studier har visat på både möjligheter och begränsningar, men det visar också att ett globalhistoriskt perspektiv i sig inte är en försäkring mot metodologisk nationalism. Vi har snarare erfarit att

46. Vår ursprungliga tanke var att vi kunde försöka motverka den europeiska dominansen genom att ordna en workshop någonstans i det globala syd, men det visade sig vara svårt av flera skäl. Framför allt var det mycket billigare att betala resor för alla forskare till Europa än att alla skulle resa utanför Europa. I stället bestämde vi att projektets europeiska deltagare själva fick stå för sina resekostnader eftersom de i allmänhet har mera pengar. Men även här fanns det undantag på grund av den rådande ekonomiska krisen.

geografiska avgränsningar måste problematiseras i varje enskilt fall som studeras. Den viktigaste lärdomen är emellertid behovet av att begränsa ambitionerna. Att skriva globalhistoria betyder inte att man skall täcka hela världen. Medvetenheten om att det påverkar resultaten om vissa regioner finns med och andra inte och att detta måste diskuteras är något *histoire croisée* uppmanar oss att vara tydlig med.